

УДК 340.1

*Ірина Володимирівна Міма,
завідувач кафедри права
і публічного управління та адміністрування
Державного університету економіки і технологій,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-0062-3932*

ІДЕОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ ХРИСТІЯНСЬКО-ПРАВОВИХ ТРАДИЦІЙ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Постановка проблеми. У реаліях сьогодення та розвитку цифрового суспільства право трансформує свій природний вплив як регулятор суспільних відносин. Так, у системі права України спостерігається насиченість нормативними актами, які за своєю логікою та природою суперечать не тільки між собою, а й конституційним принципам, чим породжується правовий нігілізм та правовий хаос. Ця ситуація є показником нестабільності та кризи правових засад українського суспільства, а правова політика України не може однозначно назвати стратегічні цілі правових процесів та майбутніх правових стандартів, до яких вона прагне.

Актуальність. Трансформація суспільних відносин свідчить про необхідність пізнання соціальних цінностей права через втілення в останні змісту християнсько-правових традицій, які сприятимуть ефективній реалізації ідеологічної мотивації правомірної поведінки суб'єкта суспільних відносин в механізмі нормативного впливу на впорядкування суспільних відносин під час трансформації суспільства. Адже підґрунтям формування соціальних цінностей є також моральні та християнські закономірності розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз багатьох публікацій, зокрема, О. М. Братусевої, Л. А. Луць, О. В. Мартишина, М. М. Марченко, В. С. Нерсесянца, М. Г. Окладної, М. С. Олійника, Л. Г. Удовики, І. В. Яковюка та інших, свідчить, що питання про збереження ідентичної національної правової культури та правового традиціоналізму в загальному контексті процесів глобалізації та євроінтеграції залишається відкритим, крім того, відсутній уніфікований аналіз «християнсько-правових традицій», а також немає єдиної позиції у питанні використання християнсько-правових традицій у процесі формування та розвитку правової системи в Україні.

Метою статті є осмислення сутності християнсько-правових традицій як складових елементів загальнокультурної правової спадщини, які ідеологічно трансформуються у правові традиції правової системи, зумовлюють її неповторність та самобутність в європейському інтеграційному процесі.

Основні результати дослідження. Християнсько-правові традиції становлять нормоутворюючий фактор соціально-нормативної системи регулювання, яка впливає як на індивідуальну, так і колективну поведінку. Цінність християнсько-правової трансформації права полягає у здатності права задовольняти потреби суб'єктів суспільного життя. Повернення до залучення християнсько-правових традицій у трансформаційних процесах розвитку національної правової системи спричиняє ґрунтовний вплив на зміну та модернізацію права, державно-правових інститутів, норм та відносин на світовому, макрорегіональному та внутрішньому державному рівнях, стимулює до оновлення процесу правової універсалізації [5, с. 39]. Однак слід наголосити, що християнсько-правова трансформація права в результаті процесу глобалізації є об'єктивною та невідтортною. Тому залежно від особливостей розвитку державно-правових явищ у суспільстві є посилення: напрямів інтеграції держави і права у різних сферах; взаємозв'язку між державою і правом як засобами управлінсько-регуляторного впливу на суспільство; ролі та значення християнсько-правових традицій як ідеологічних факторів, які впливають на розвиток держави та права.

Феномен традиції розглядається вченими-правознавцями переважно у діалектичній єдності логічних та історичних, статичних та динамічних, стереотипних та інноваційних, консервативних та прогресивних основ розвитку суспільства та правової системи [3, с. 38]. Традиція пов'язана з важливими сферами життєдіяльності суспільства, як механізм згурпування, узгодження, закріплення та передання політичних, моральних, правових, релігійних цінностей в межах конкретної

національної культури. Формування вітчизняної правової традиції відбувалось під впливом правових культур Заходу та Сходу, що сприяло особливому синтезу цих культур у форму континентальної моделі правової системи, адаптованої до релігійних догм східного християнства [4, с. 50]. Православ'я, як домінуюча релігія, визначило та сформувало підвалини релігійно-правової традиції, що стали об'єднуючим фактором та ефективним регулятором суспільних відносин у релігійно-ідеологічній єдності суспільства та становленню правової культури. Так, моральні цінності суспільства тісно пов'язані та обумовлені релігійно-нормативними ідеалами. Проте у правосвідомості духовно-моральні цінності традиційно пов'язані з державно-правовими ідеалами, що мають загальнолюдське, надконфесійне та наднаціональне значення [6, с. 59]. Тому сучасна держава на сьогодні має на меті, з одного боку, захистити конституційні права громадян на віросповідання, з іншого боку, забезпечити суспільство від небезпеки деструктивних ідеологічних та релігійних впливів.

Національну культуру можна розуміти традиційно, як історичну традицію, що виявляється в текстах, значеннях, цінностях і формах життя, спільних для нації; національна культура є способом конструювання значень, що впливають на націю, а також організовує дії та ідеї, що її стосуються та мають пам'ять, особливості [2, с. 43], оскільки є символічною ланкою зв'язку з пращурами та їхньою спадщиною і не може існувати без колективної пам'яті (історичної або національної пам'яті). Історична пам'ять охоплює як важливі, так і випадкові події, включаючи систематизовану інформацію через освіту та відповідно до інтересів особистості; є сфокусованою свідомістю, що відображає особливу значимість й актуальність інформації з минулого у тісному контакті з сьогоденням та майбутнім. Переважно це пов'язано зі значимістю історичного знання та історичного досвіду для сучасності й можливого його впливу на майбутнє. Історична пам'ять, не дивлячись на певну неповноту, володіє особливістю утримувати у свідомості людей головні історичні події минулого аж до перетворення історичного знання у різні форми світоглядного сприйняття минулого досвіду, його фіксації у традиції. Виникає потреба до утворення інтегральної пам'яті, що поєднає індивідуальну, колективну та історичну. Інколи у свідомості людей відбувається гіперболізація окремих моментів історичного минулого, що лише певною мірою відображає сприйняття та оцінку минулих подій. Спосіб трансляції культурної спадщини більшою мірою залежить не від змісту традицій, а від особливостей комунікативних технологій. Нині перехід до нових технологій комунікації є головною рушійною силою культурних змін. Проте традиція більше ніж досвід, що просто зберігається в пам'яті [8, с. 34-35].

Структура й соціальна динаміка традиції змінюються й перетворюються в культурне надбання суспільства, що об'єднує традиційну інформацію в загальний фонд, де культурна пам'ять є загальним надбанням. Культурні суспільства різноманітні. В них можна простежити специфіку міжгенераційної комунікації залежно від володіння писемністю і місця, яке вона займає у закріпленні навичок і передачі вірувань, знань і цінностей. Необхідно бачити відмінність між: неписемними культурами, де функціонує усна традиція; культурами, у яких функції збереження та передачі етносоціокультурної спадщини виконують усний переказ і писемність; культурами, де міжгенераційна комунікація ґрунтується на писемності та модерних формах комунікаційної взаємодії. Ритуали й звичаї є архаїчними формами традиції, перейняті для забезпечення соціального зв'язку. Цей рівень є первинно важливим для розвитку суспільства в різних умовах взаємодії між суб'єктами суспільних відносин та особливостях розподілу, споживання, результатів суспільної діяльності. Він відображає сталі та типові закономірності буття традиції, без урахування суб'єктивного фактора. Так виникає рівень міжособистісної взаємодії, що передбачає безпосередній зв'язок особистостей в системі суспільних відносин як зразок у спілкуванні та поведінки [9, с. 8].

Християнсько-правові традиції є феноменом правової культури, елементом правової системи та складовою спадкоємності права, яка фіксує узагальнений правовий досвід, правову пам'ять, правові знання та правові уявлення, що передаються від покоління до покоління як прийнятні способи організації суспільства, моделі формування правового устрою, порядку у праві, ієрархії цінностей у праві тощо. Християнсько-правові традиції постають як конгломерат правових ідей, цінностей, знань, досвіду, уявлень, переконань, символів, нормативів, інституцій тощо, які передавалися від покоління до покоління у різних історико-культурних періодах і у своїй цілісності становлять правову традицію правової системи. Християнсько-правові традиції узагальнюють національне право на рівні правового простору, відображають єдність правової системи, в якій фіксуються правова індивідуальність та самобутність країни, чим впливають на формування національної ідеї.

Виникнення автентичних християнсько-правових традицій зумовлене соціальною потребою у створенні та збереженні сутнісних характеристик соціальної системи, з метою її подальшого якісного удосконалення. Автентичність визначається передумовами становлення християнсько-правових традицій в суспільстві, що впливають із закономірностей етапів його розвитку [1, с. 71-72]. Неавтентичними є християнсько-правові традиції, що суперечать об'єктивним умовам розвитку суспільства, але продовжують своє функціонування [9, с. 10]. Вони створюються штучно і виступають як декларовані соціальні норми, які ще не підтвердили своєї регулятивної соціальної цінності у впорядкуванні суспільних відносин. Такі традиції творяться свідомо, виходячи з соціального замовлення, і викликані ідеологічними потребами чи інтересами суб'єктів суспільних відносин. У механізмі соціально-нормативного регулювання християнсько-правові традиції виступають як «аксіоматичні» положення й спрямовані на впорядкування суспільних відносин, управління, маніпулювання діяльністю і свідомістю людей з метою досягнення певних цілей. Неавтентичні християнсько-правові традиції найчастіше спостерігаються у суспільствах, що переживають трансформаційні періоди свого існування, під час яких постає потреба в нових методах врегулювання суспільних відносин та засобах об'єднання спільноти. За таких умов застарілі християнсько-правові традиції втрачають своє значення, адже не в змозі у повному обсязі врегулювати нові суспільні відносини та задовольнити інтереси суб'єктів суспільних відносин.

Винайдені християнсько-правові традиції є результатом процесу напрацювання нових інструментів соціально-нормативного впливу на суспільні відносини, зазвичай обумовлених правилами поведінки, які намагаються прищепити певні соціально-ідеологічні цінності й норми поведінки через систематичність застосування та дотримання, що передбачає зв'язок з правовими традиціями та звичаї [2, с. 47]. Такі християнсько-правові традиції можуть бути використані для заповнення прогалін у механізмі соціально-нормативного регулювання суспільних відносин завдяки зв'язку минулого з новими умовами та потребами. Серед соціальних проявів християнсько-правових традицій у суспільстві існує соціально-історична та правова спадщина, як сукупність акумульованого усвідомленого минулого соціально-нормативного досвіду впорядкування суспільних відносин, властивого певним історичним етапам розвитку держави та права, який не функціонує в сьогоденні або втратив свою актуальність через суттєві зміни об'єктивних умов існування суспільства [9, с. 11]. Загалом, сучасному суспільству характерна дія реальних християнсько-правових традицій, що поєднує в собі автентичні та неавтентичні християнсько-правові традиції і соціально-нормативну спадщину в забезпеченні наступності розвитку правової системи з врахуванням досвіду попередніх етапів її формування.

Спрямованість соціальних процесів визначається збалансованістю функціонування християнсько-правових традицій із пріоритетами розвитку суспільства по відношенню до них. При виборі політики підтримки автентичних християнсько-правових традицій у суспільстві формується стабільна база для його подальшого прогресивного розвитку. Насильницька активізація функціонування християнсько-правових традицій, спираючись на інтереси певних соціальних груп, без урахування сучасних тенденцій і майбутніх перспектив розвитку суспільства в цілому, може призвести до деструктивних процесів.

Висновки. Таким чином, християнсько-правові традиції як різновид культурних та правових традицій утворюють історичну основу сучасного існування народу, фіксують джерела його буття. Ідеологічним змістом християнсько-правових традицій є духовні та правові цінності, стійкі стандарти світосприймання й поведінки, норми моралі, стереотипи мислення, політичні, правові й філософські ідеї, естетичні уявлення. Християнсько-правові традиції є елементом духовної, культурної спадщини, що передається від покоління до покоління й зберігається протягом тривалого історичного періоду [7, с. 211]. Християнсько-правові традиції можна охарактеризувати з позицій традиціоналізму та модернізму. Так, наявність традиційних уявлень та інститутів соціально-нормативного регулювання унеможлиблюють потребу їхньої зміни й перебудови, відкидаючи тенденції новаторства в будь-якій сфері суспільних відносин, визначаючи релігійну ідеологію християнсько-правових традицій визначальною силою, що зберігає незмінними традиції в постійно мінливому світі [7, с. 213]. Натомість, положення модернізму ігнорує національні культурні традиції [10], а отже, не визнається регулятивний ефект християнсько-правових традицій як засобів соціально-нормативного впорядкування суспільних відносин; виступають за перебудову правової системи виключно на основі запозичення й засвоєння сучасних змін у праві.

Список використаних джерел

1. *Винайдення традиції* / за ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера. Київ : Ніка–Центр, 2005. 448 с.
2. *Гнатюк О.* Прощання з імперією [українські дискусії про ідентичність]. Київ : Критика, 2005. 528 с.
3. *Графский В. Г.* Традиции и обновление в праве: ценностное изменение перемен. Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление / редкол.: В. Г. Графский, Л. С. Мамут, В. С. Нерсеянц (отв. ред.) . Москва : Институт государства и права РАН, 1996. 89 с.
4. *Ковальський Г. Є.* Традиціоналістський конструкт українського соціуму. Донецьк–Вінниця : ДонНУ, 2015. 147 с.
5. *Нерсеянц В. С.* Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире. Государство и право. 2005. № 5. С. 38–47.
6. *Трегубенко С. В.* Религиозные основания правовой традиции России: (историко- и теоретико-правовой аспекты) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2005. 159 с.
7. *Философия XX века* : учебное пособие. Москва : ЦИНО общества «Знание» России, 1997. 288 с.
8. *Хальбвакс М.* Социальные рамки памяти / пер. с фр. и вступительная статья С. Н. Зенкина. Москва : Новое издательство, 2007. 348 с.
9. *Шейко О. С.* Традиція як фактор саморозвитку суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Запорізь. держ. ун-т. Запоріжжя, 2001. 21 с.
10. *Юрченко Е. А.* Філософсько-теоретичні засади традиціоналістської парадигми. Мультиверсум. Філософський альманах. Київ: Центр духовної культури, 2006. № 56. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_56/Jurchenko.htm (дата звернення 20.02.2021).

References

1. *Vynaidennia tradytsii* / za red E. Hobsbauma ta T. Reindzhera. Kyiv : Nika–Tsentr, 2005. 448 s.
2. *Hnatiuk O.* Proshchannia z imperiieiu [ukrainski dyskusii pro identychnist]. Kyiv : Krytyka, 2005. 528 s.
3. *Grafskij V. G.* Tradicii i obnovlenie v prave: cennostnoe izmenenie peremen. Problemy cennostnogo podhoda v prave: tradicii i obnovlenie / redkol.: V. G. Grafskij, L. S. Mamut, V. S. Nerseyanc (otv. red.) . Moskva : Institut gosudarstva i prava RAN, 1996. 89 s.
4. *Kovalskiy H. Ye.* Tradycionalistskyi konstrukt ukrainskoho sotsiumu. Donetsk–Vinnytsia : DonNU, 2015. 147 s.
5. *Nerseysanc V. S.* Processy universalizacii prava i gosudarstva v globaliziruyushchemsya mire. Gosudarstvo i pravo. 2005. № 5. S. 38–47.
6. *Tregubenko S. V.* Religioznye osnovaniya pravovoj tradicii Rossii: (istoriko- i teoretiko-pravovoj aspekty): diss. ... kand. jurid. nauk : 12.00.01 / Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet. Sankt-Peterburg, 2005. 159 s.
7. *Filosofiya XX veka* : uchebnoe posobie. Moskva: CINO obshchestva «Znanie» Rossii, 1997. 288 s.
8. *Hal'bvaks M.* Social'nye ramki pamyati / per. s fr. i vstupitel'naya stat'ya S. N. Zenkina. Moskva : Novoe izdatel'stvo, 2007. 348 s.
9. *Sheiko O. S.* Tradyciia yak faktor samorozvytku suspilstva: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03 / Zaporiz. derzh. un-t. Zaporizhzhia, 2001. 21 s.
10. *Yurchenko E. A.* Filozofsko-teoretychni zasady tradycionalistskoi paradyhmy. Multyversum. Filozofskiy almanakh. Kyiv : Tsentr dukhovnoi kultury, 2006. № 56. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_56/Jurchenko.htm (data zvernennia 20.02.2021).

Міма І. В. Ідеологічні прояви християнсько-правових традицій у правовій системі

Досліджується процес розвитку різних напрямів об'єктивного наукового аналізу проблем теорії держави і права; проведено аналіз трансформаційних процесів християнсько-правових традицій у правовій системі. Автором доводиться точка зору, що християнсько-правові традиції є унікальною релігійною та соціальною цінністю, оскільки вони втілюють фундаментальні засади цивілізованої організації релігійних відносин у суспільстві, їх нормативні вимоги. Християнсько-правові традиції узагальнюють національне право на рівні правового простору, відображають єдність правової системи, в якій фіксуються права індивідуальність та самобутність країни, чим впливають на формування національної ідеї.

Автором зазначається, що у сучасному суспільстві християнсько-правові традиції, як різновид культурних та правових традицій, як релігійно-нормативні начала забезпечують реалізацію у релігійних відносинах християнсько-правових ідеалів і цінностей, їх незаперечний статус у громадському бутті. Обґрунтовується точка зору, що християнсько-правові традиції можна охарактеризувати з позицій традиціоналізму та модернізму. Соціально-історична спадщина є пасивом минулих традицій і базою для утворення нових традицій. Загалом, сучасному суспільству характерна дія реальних християнсько-правових традицій, що поєднує в собі автентичні та неавтентичні

християнсько-правові традиції і соціально-історичну спадщину в забезпеченні спадковості соціального розвитку з попередніми його етапами. Крім того, християнсько-правові традиції займають важливе місце у соціально-нормативній організації сучасного суспільства, а протягом історичного процесу розвитку суспільства на зміст християнсько-правових традицій впливали ідеологічні, культурні та соціально-економічні деформації суспільства.

Ключові слова: правова система, християнсько-правові традиції, правова спадщина, традиціоналізм та модернізм, правова культура, правосвідомість, автентичні та неавтентичні християнсько-правові традиції.

Mima I. V. Ideological manifestations of Christian-legal traditions in the legal system

The process of development of various directions of objective scientific analysis of problems of the theory of the state and law is investigated; the analysis of transformational processes of Christian-legal traditions in the legal system is carried out. The author argues that the Christian legal traditions are a unique religious and social value, because they embody the fundamental principles of civilized organization of religious relations in society, their regulatory requirements. Christian legal traditions generalize national law at the level of the legal space, reflect the unity of the legal system, which fixes the legal individuality and identity of the country, which affects the formation of the national idea.

The author notes that in modern society, Christian legal traditions, Christian legal traditions appear as a legal category, a phenomenon of legal culture, an element of the legal system and a component of the succession of law, which captures generalized legal experience, legal memory, legal knowledge and legal ideas. passed down from generation to generation as acceptable ways of organizing society, models of formation of the legal system, order in law, hierarchy of values in law, etc. The point of view that Christian-legal traditions can be characterized from the standpoint of traditionalism and modernism is substantiated. Socio-historical heritage is a liability of past traditions and a basis for the formation of new traditions. In general, modern society is characterized by the action of real Christian legal traditions, which combines authentic and non-authentic Christian legal traditions and socio-historical heritage in ensuring the heredity of social development with its previous stages. Authenticity is determined by the preconditions for the formation of Christian legal traditions in society, arising from the laws of the stages of its development. Inauthentic Christian legal traditions are created artificially and act as declared social norms that have not yet confirmed their value nature in the course of social practice. They are most often observed in societies undergoing transformational periods of their existence, during which there is a need for new methods of regulating social relations and means of community unification. Such Christian legal traditions can be used to fill gaps in the mechanism of social and normative regulation of social relations by connecting the past with new conditions and needs.

In addition, Christian-legal traditions occupy an important place in the socio-normative organization of modern society, and during the historical process of development of society the content of Christian-legal traditions was influenced by ideological, cultural and socio-economic deformations of society. Christian-legal traditions as religious-normative principles ensure the realization of Christian-legal ideals and values in religious relations, their indisputable status in public life.

Keywords: legal system, Christian-legal traditions, legal heritage, traditionalism and modernism, legal culture, legal consciousness, authentic and non-authentic Christian-legal traditions.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-33